
Dokumenty i materiały

Documents and Materials

Dokumente und Materiallien

Radosław Gross

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4190-5415>

Społeczeństwo Warmii i Mazur wobec wkroczenia wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji w 1968 r. w świetle dokumentów aparatu bezpieczeństwa

Obok powstania węgierskiego w 1956 r. oraz narodzin i działalności „Solidarności” w Polsce w latach 1980–1981 wydarzenia w Czechosłowacji w 1968 r. były najpoważniejszym kryzysem w obozie państw komunistycznych¹. Echa wkroczenia wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji w nocy z 20 na 21 sierpnia 1968 r. dotarły rzecz jasna

¹ Na temat „Praskiej Wiosny” i interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji ukazało się w polskiej literaturze historycznej już sporo opracowań, m.in.: P. Benken, *Kilka uwag na temat udziału Wojska Polskiego w walce z tzw. ośrodkami dywersji ideologicznej w Czechosłowacji w 1968 r.*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2018, nr 2, s. 95–114; *Inwazja na Czechosłowację 1968. Perspektywa rosyjska*, red. J. Pazderka, przekł. i uzupełn. przypisów A. Kaczorowski, Warszawa 2015; A. Kastory, *Państwa NATO wobec wydarzeń w Czechosłowacji w 1968 r.*, „Dzieje Najnowsze” 2013, nr 2, s. 187–204; L. Kowalski, *Kryptonim „Dunaj”. Udział wojsk polskich w interwencji zbrojnej w Czechosłowacji w 1968 roku*, Warszawa 1992; R. Kwapis, *Praska Wiosna*, Toruń 2004; L. Pajórek, *Polska a „Praska Wiosna”. Udział Wojska Polskiego w interwencji zbrojnej w Czechosłowacji w 1968 r.*, Warszawa 1998; G. Miernik, „Zhańbiliście honor polskiego narodu, splamiliście honor polskiego żołnierza”. *Opinie o udziale Wojska Polskiego w inwazji na Czechosłowację w 1968 r. w wybranych źródłach*, [w:] *W garnizonie i na kwaterze... Wojskowi i cywile. Społeczne i gospodarcze relacje na ziemiach polskich na przestrzeni wieków*, „Wrocławskie Spotkania z Historią Gospodarczą” 2017, spotkanie XII, s. 271–288; *Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku*, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004. Na temat stosunku polskich władz do „Praskiej Wiosny” i działań podejmowanych w kraju podczas interwencji zbrojnej w Czechosłowacji ukazały się także publikacje źródłowe: *Operacja „Podhale”. Służba Bezpieczeństwa wobec wydarzeń w Czechosłowacji 1968–1970*, wstęp, wybór i oprac. Ł. Kamiński, G. Majchrzak, Warszawa 2008; *Zaciskanie pętli. Tajne dokumenty dotyczące Czechosłowacji 1968 r.*, wstęp i oprac. A. Garlicki, A. Paczkowski, Warszawa 1995. Po 1989 r. ukazały się również wspomnienia bezpośrednich uczestników i świadków „Praskiej Wiosny” – czeskich i słowackich polityków, polskich dyplomatów, wojskowych biorących udział w interwencji zbrojnej, m.in.: A. Dubček, *Nadzieja umrze ostatnia*, Warszawa 1995; W. Janiurek, *Nie wolać mnie z powrotem*, Katowice 1991; P. Kohout, *Z dziennika kontrrewolucjonisty*, Warszawa 1990; Z. Młynar, *Mróz ze wschodu*, Warszawa 1989; P. Szuszczyński, *Przepraszam Czechów i Słowaków (65 dni operacji „Dunaj”). Relacja oficera wojsk inżynierskich, uczestnika zbrojnej agresji na Czechosłowację w dniach 20 sierpnia – 23 października 1968 r.*, Warszawa 2020.

na Warmię i Mazury. Informacje o tak istotnych wydarzeniach, do jakich dochodziło za południową granicą Polski w 1968 r., w które od 21 sierpnia 1968 r. zaangażowały się oddziały 2. Armii Wojska Polskiego², napływały do mieszkańców Warmii i Mazur za pośrednictwem oficjalnych środków masowego przekazu (Polskiego Radia, Telewizji Polskiej, prasy), a także nieoficjalnych źródeł informacji: rozgłośni Radia Wolna Europa, innych audycji radiowych nadawanych w państwach zachodnich, prasy zachodniej. Autochtoni, poza powyższymi, uzyskiwali je od rodzin mieszkających w Republice Federalnej Niemiec. Relacje o wydarzeniach w Czechosłowacji pochodziły również od bezpośrednich świadków wydarzeń – osób przebywających w Czechosłowacji, m.in. krewnych, znajomych, studentów odbywających praktyki, a także Czechów i Słowaków goszczących na przełomie sierpnia i września 1968 r. na Warmii i Mazurach (zob. dok. nr 5, 10, 12, 17).

Wobec planowanej inwazji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji odpowiednie kroki „zabezpieczające” podjęły struktury podległe Ministerstwu Spraw Wewnętrznych (MSW): Służba Bezpieczeństwa (SB) i Milicja Obywatelska (MO), które już w pierwszej dekadzie maja 1968 r. opracowały plany działań wobec wydarzeń w Czechosłowacji³. Jednak bezpośrednie działania związane z interwencją wojsk Układu Warszawskiego w tym kraju podjęto 20 sierpnia 1968 r., na kilka godzin przed inwazją. Działaniom resortu spraw wewnętrznych związanym z tymi wydarzeniami nadano kryptonim „Podhale”⁴. Tego dnia Minister Spraw Wewnętrznych płk Kazimierz Światała wydał zarządzenie w sprawie działań w ramach operacji „Podhale”, które skierował do wszystkich komendantów wojewódzkich MO (dok. nr 1). Zgodnie z treścią zarządzenia od północy 21 sierpnia 1968 r. wprowadzono w jednostkach podległych MSW „stan podwyższonej gotowości”. W kierownictwie resortu powołano Centralne Stanowisko Kierowania (CSK), za pośrednictwem którego komendanci wojewódzcy MO niezwłocznie informowali MSW o „wszystkich uzyskanych informacjach i podejmowanych decyzjach”. W ramach operacji „Podhale” lokalne jednostki podległe MSW zapewnić miały „niezbędne rozpoznanie środowisk” uznanych za niebezpieczne w celu „przeciwdziałania ewentualnym wrogim zamierzeniom”. W szczególności, zgodnie z zarządzeniem ministra, zwracano uwagę na „elementy rewizjonistyczne, kler, dyplomatów i zagranicznych dziennikarzy”. Wśród zadań SB znalazło się także ujawnianie i przeciwdziałanie „próbom docierania elementów wrogich i wicherzycielskich do zakładów pracy”, a także obserwowanie „sytuacji w zaopatrzeniu rynku” i ujawnianie „sprawców zakłóceń w obrocie towarowym”.

W wyniku operacji „Podhale”, która w głównej mierze opierała się na infiltracji społeczeństwa Warmii i Mazur i przeciwdziałaniu ewentualnym wystąpieniom uznanym

² Szerzej na temat skali przedsięwzięcia zob. L. Pajórek, op. cit., passim.

³ Zob. *Operacja „Podhale”*..., dok. nr 3, s. 49–51.

⁴ Ibidem, dok. nr 65, s. 168.

przez aparat bezpieczeństwa za „wrogie”, SB pozostawiła bardzo ciekawe materiały na temat stosunku i reakcji mieszkańców regionu na interwencję wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji⁵. Stosunek ten był niewątpliwie niejednoznaczny. Początkowo olsztyńska SB donosiła o pozytywnym nastawieniu społeczeństwa Warmii i Mazur do wkroczenia wojsk polskich do Czechosłowacji. Powodem popierania decyzji o interwencji zbrojnej w Czechosłowacji, według informacji SB, miała być antypatia Polaków do Czechów spowodowana ich „konszachtami z Niemcami” (dok. nr 2). Dość charakterystyczne w meldunkach wysyłanych do CSK było to, że pozytywny stosunek do decyzji rządu o wysłaniu wojsk polskich do Czechosłowacji prezentowali pracownicy większych instytucji i zakładów przemysłowych w regionie (dok. nr 4). Trudno dziś ocenić rzetelność tych przekazów. Na ile cytowane przez SB wypowiedzi pracowników tych zakładów wyrażały rzeczywiste ich stanowisko, a na ile były „szablonowe”, zasłyszane i wynikały z ogólnego narzucenia ocen sytuacji w Czechosłowacji przez bezpośrednich przełożonych i oficjalne media lub były skutkiem ich obawy przed nieskrępowanym wyrażaniem własnych opinii.

Z czasem w kolejnych meldunkach pojawiały się informacje o zmianie nastawienia części mieszkańców regionu do wkroczenia wojsk polskich do Czechosłowacji. Coraz częściej zaczęły pojawiać się informacje o wystąpieniach przeciwko żołnierzom Wojska Polskiego, władzom polskim i ZSRR. Obok pojedynczych wystąpień i protestów, które według relacji SB często dokonywane były przez „sprawców” pod wpływem alkoholu, pojawiały się także bardziej zorganizowane akcje protestacyjne, które sprowadzały się przede wszystkim do rozpowszechniania ulotek. Nie odnotowano natomiast otwartych manifestacji, wieców itp., co – jak można sądzić – wynikało z obawy mieszkańców regionu przed konsekwencjami. Na uwagę zasługuje akcja rozpowszechnienia ulotek w Kętrzynie w nocy z 22 na 23 sierpnia 1968 r. o następującej treści: „Precz z tyranią Rosji. Solidaryzujemy się z Czechosłowacją. Prasa kłamie. Precz z Gomułą i obecnym rządem. Demonstracja przed PZPR w dniu 23.08.1968 r. o godz. 15:00. »Ruch oporu«”. Łącznie SB zarekwirowała na terenie miasta ok. 300 ulotek. Te same ulotki rozpowszechniano także w okolicznych miejscowościach. W Barcianach znaleziono je w korytarzu budynku miejscowego Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej (dok. nr 7, 8, 9). Jak wynika z dokumentów, zapowiadana demonstracja przed gmachem KP PZPR w Kętrzynie nie doszła do skutku. Inną formą wyrażania sprzeciwu przez mieszkańców Warmii i Mazur wobec interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji były napisy

⁵ Dotychczas ukazała się jedna publikacja źródłowa dotycząca wydarzeń 1968 r. na Warmii i Mazurach, ale została poświęcona wydarzeniom Marca '68. Jej autorem jest Bohdan Łukaszewicz, który opublikował wybór źródeł partyjnych, materiały prasowe i niektóre wspomnienia uczestników tych wydarzeń. W zbiorze tym nie ujęto materiałów źródłowych dotyczących reakcji społeczeństwa Warmii i Mazur na interwencję wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji – zob. B. Łukaszewicz, *Marzec '68 na Warmii i Mazurach. Wybór źródeł*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1998, nr 2, s. 245–288.

protestacyjne umieszczane na lokalnych drogach. Przykładowo na odcinku drogi Dobre Miasto–Jeziorany wykonano farbą olejną duży napis, do którego dołączono ciekawą symbolikę. Wewnątrz pięcioramiennej gwiazdy umieszczono swastykę, a obok napis: „Moskale do Moskwy” (dok. nr 15).

Mieszkańcy Warmii i Mazur wyrażali także pretensje do napotykanym żołnierzom Wojska Polskiego. Zarzucali im, że sprzeniewierzyli się tradycji i ideałom polskich walk zbrojnych, w których Polacy walczyli o wolność, bądź wspierali innych w tych dążeniach. Interwencja zbrojna w Czechosłowacji i okupacja tego kraju wraz z wojskami sowieckimi miała, jak się wyrażono w ulotkach rozpowszechnianych na terenie Olsztyna, „zhańbić imię Polaka” (dok. nr 12).

W swych meldunkach olsztyńska SB, zgodnie z zaleceniami centrali resortu, bardzo uważnie śledziła także stosunek kleru katolickiego do interwencji zbrojnej w Czechosłowacji, szczególnie duchownych z kurii biskupiej. Ich stosunek do interwencji był negatywny; co ciekawe, analiza sytuacji międzynarodowej i znaczenia wkroczenia wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji dokonywana przez duchownych, z dzisiejszego punktu widzenia, jest trafna. Według relacji SB bp Józef Drzazga zajął jednak dość ostrożne stanowisko. Jego wypowiedzi na ten temat cechować miała „daleko idąca powściągliwość i rezerwa”, w przeciwieństwie do innych księży (dok. nr 4, 10, 12). Na marginesie dodać warto, że dokładne cytowanie przez SB wypowiedzi księży z kurii biskupiej, z najbliższego otoczenia biskupa Drzazgi, a także jego samego, świadczy o głębokiej infiltracji tego środowiska przez SB.

W sferze zainteresowania SB, zgodnie ze wspomnianym zarządzeniem ministra spraw wewnętrznych z 20 sierpnia 1968 r., była obserwacja sytuacji na rynku wewnętrznym, stanu zaopatrzenia sklepów w podstawowe artykuły, zachowań mieszkańców. Początkowo z większości meldunków dowiadujemy się, że sytuacja rynkowa nie zmieniła się od czasu interwencji zbrojnej w Czechosłowacji. Jednak wraz z upływem czasu odnotowywano w niektórych miejscowościach intensywniejszy obrót w sklepach spożywczych, wykupowanie artykułów żywnościowych, a także wycofywanie środków pieniężnych z lokat bankowych (dok. nr 4, 9). Zjawisko to nie miało jednak znamion paniki społecznej i trudno uznać je za masowe.

Operacja „Podhale”, jak wynika z dokumentów wytworzonych przez miejscowy aparat bezpieczeństwa, trwała na Warmii i Mazurach do 6 września 1968 r., kiedy do CSK w MSW skierowano w jej ramach ostatni meldunek. Jednak w teczce założonej przez olsztyńską SB w związku z operacją „Podhale” znalazły się jeszcze dwa dokumenty: z 13 i 14 września 1968 r., skierowane już nie do CSK, lecz do wicedyrektora gabinetu ministra spraw wewnętrznych. Trudno ocenić, w jakim stopniu opisane w nich wydarzenia i zajścia były bezpośrednio związane z interwencją wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji. Nie można jednak wykluczyć, że mogły być jej pokłosiem,

stąd zdecydowano się w niniejszym zbiorze także je zamieścić (dok nr 19 i 20). W kraju operacja „Podhale” trwała do 16 września 1968 r. Przedłużono ją jedynie w pięciu województwach położonych wzdłuż granicy z Czechosłowacją: wrocławskim, opolskim, katowickim, krakowskim i rzeszowskim⁶.

Przygotowując teksty do publikacji, nie chcąc zafałszować źródeł, starano się zachować styl oryginału, stąd ograniczono interwencję jedynie do interpunkcji, błędów ortograficznych, oczywistych literówek itp. Wszelkie inne konieczne ingerencje w treść dokumentów podano w nawiasach kwadratowych. Poszczególne dokumenty posiadają numer porządkowy, nagłówek, legendę oraz ewentualne przypisy. W nagłówkach podano datę, miejsce wystawienia, informację określającą rodzaj dokumentu oraz jego wystawcę. Zamieszczona na końcu każdego dokumentu legenda zawiera nazwę archiwum, nazwę zespołu, sygnaturę akt, numerację kart, a także określa formę zewnętrzną dokumentu. Dokumenty ułożono w porządku chronologicznym.

Wykaz skrótów

AIPN – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

AIPN Bi – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku

Ce-Es-Ka (CSK) – Centralne Stanowisko Kierowania

CSK (Ce-Es-Ka) – Centralne Stanowisko Kierowania

CSRS – Czechosłowacka Republika Socjalistyczna

GRN – Gromadzka Rada Narodowa

KC KPCz – Komitet Centralny Komunistycznej Partii Czechosłowacji

KMiP MO – Komenda Miejska i Powiatowa Milicji Obywatelskiej

KP MO – Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej

KP PZPR – Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

KS MO – Komenda Stołeczna Milicji Obywatelskiej

KW PZPR – Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

NRF – Niemiecka Republika Federalna

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

PGR – Państwowe Gospodarstwa Rolne

PKO – Powszechna Kasa Oszczędności

PKP – Polskie Koleje Państwowe

PMRN – Prezydium Miejskiej Rady Narodowej

POM – Państwowy Ośrodek Maszynowy

POP – podstawowa organizacja partyjna

⁶ Operacja „Podhale”..., s. 43.

PPRN – Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa
PSS – Powszechna Spółdzielnia Spożywców
PTTK – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PWRN – Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PZGS – Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni
SB – Służba Bezpieczeństwa
SOP – Spółdzielnia Oszczędnościowo-Pożyczkowa
WDK – Wojewódzki Dom Kultury
WP – Wojsko Polskie
WPSS – Wojewódzka Powszechna Spółdzielnia Spożywców
ZOMO – Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej
ZSL – Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

DOKUMENT NR 1

20 sierpnia 1968 r., Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 sierpnia 1968 r.

Szyfrogram

Tajne specjalnego znaczenia
Nr 2144
z dn. 20.08.[19]68
Godz. 23:55

Komendant Wojewódzki MO i równorzędny

Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 sierpnia 1968 r.

W związku z dalszym rozwojem sytuacji i działaniami w ramach akcji kryptonim „Podhale” zarządza się co następuje:

§ 1

1. Z dniem 21 sierpnia, godzina 00:00 1968 r. wprowadza się aż do odwołania, we wszystkich jednostkach resortu spraw wewnętrznych stan podwyższonej gotowości.

2. W ministerstwie Spraw Wewnętrznych uruchamia się Centralne Stanowisko Kierowania (CSK).
3. Kierownicy jednostek resortu spraw wewnętrznych wprowadzą w podległych im jednostkach wzmożone dyżury.

§ 2

Komendanci wojewódzcy (równorzędni) Milicji Obywatelskiej podejmują wszelkie decyzje związane z zapewnieniem ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie województwa (K[omenda] MO w Łodzi i KS MO w Warszawie – na terenie miast).

§ 3

Kierownicy właściwych jednostek operacyjnych resortu spraw wewnętrznych zapewnią niezbędne rozpoznanie środowisk, grup i osób w celu sprawnego przeciwdziałania ewentualnym wrogim zamierzeniom.

W szczególności należy:

1. Zwrócić uwagę na działalność elementów rewizjonistycznych, kleru, dyplomatów i zagranicznych dziennikarzy,
2. Ujawnić i przeciwdziałać próbom docierania elementów wrogich i wichrzycielskich do zakładów pracy, a zwłaszcza produkcji specjalnej,
3. Obserwować sytuację w zaopatrzeniu rynku oraz ujawniać sprawców zakłóceń w obrocie towarowym.

§ 4

Komendant główny Straży Pożarnych oraz szef Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu wydadzą podległym jednostkom polecenia, aby wzmocniły zabezpieczenie przeciwpożarowe i ochronę fizyczną obiektów gospodarki narodowej.

§ 5

1. Kierownicy jednostek Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz komendanci wojewódzcy Milicji Obywatelskiej o wszystkich uzyskanych informacjach i podejmowanych decyzjach meldują niezwłocznie MSW poprzez CSK.
2. Komendanci wojewódzcy Milicji Obywatelskiej winni utrzymywać stały kontakt z KW PZPR i informować o aktualnej sytuacji.

§ 6

Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego MSW przystąpi niezwłocznie do wykonania zadań, zgodnie z zatwierdzonym planem.

§ 7

Komendanci wojewódzcy (równorzędni) Milicji Obywatelskiej w zależności od potrzeb mogą spowodować odwołanie urlopów podległych im pracowników.

§ 8

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Źródło: AIPN Bi, 064/38, k. 1–2, kopia, mps

DOKUMENT NR 2

**21 sierpnia 1968 r., Meldunek specjalny Komendy Wojewódzkiej
Milicji Obywatelskiej w Olsztynie skierowany
do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

Olsztyn, dnia 21 sierpnia 1968 r.

Tajne

Egz. Nr ...⁷

„PODHALE”

„CE – ES – KA”

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY

Wkroczenie wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji wzbudziło duże zainteresowanie w społeczeństwie naszego regionu. Prowadzone dyskusje nacechowane są aprobatą dla tej decyzji naszego rządu oraz antypatią do polityki partii i rządu czechosłowackiego. Generalnym powodem uzewnętrznionej antypatii [są] przede wszystkim „konszachty Czechów z Niemcami”.

W zakładach przemysłowych trwa normalny tok produkcyjny. Nie stwierdzono dotychczas żadnych zakłóceń rynkowych. Nie odnotowano też żadnych wrogich wystąpień⁸.

Źródło: AIPN Bi, 064/38, k. 5, kopia, mps

⁷ Brak numeru egzemplarza.

⁸ Dokument niepodpisany.

DOKUMENT NR 3

**21 sierpnia 1968 r., Meldunek specjalny komendanta wojewódzkiego
Milicji Obywatelskiej w Olsztynie płk. Bronisława Moczковского
do Centralnego Stanowiska Kierowania
w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

Olsztyn, dnia 21 sierpnia 1968 r.

Tajne

Egz. Nr ...⁹

„CE – ES – KA”

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY

Wkroczenie wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji wzbudziło duże zainteresowanie w społeczeństwie naszego regionu. Prowadzone dyskusje nacechowane są aprobatą dla tej decyzji naszego rządu.

W zakładach przemysłowych trwa normalny tok produkcyjny. Nie stwierdzono dotychczas żadnych zakłóceń rynkowych.

W dniu 20 VIII 1968 r. około godziny 21:00 w Olsztynie na ul. 22-go Lipca¹⁰ zanotowano fakt rzucenia w przejeżdżający samochód wojsk radzieckich kamieniem i butelką przez niżej wymienionych osobników, będących w stanie odurzenia alkoholowego:

1. S[...] Jan, s. Józefa, ur. 1 I 1944 r. w Kołtynianach /ZSRR/, kawaler, robotnik Miejskiego Przedsiębiorstwa Remontowo-Budowlanego w Olsztynie, wykształcenie podstawowe, zam. Olsztyn ul. Mickiewicza [...].
2. S[...] Zdzisław, s. Wacława, ur. 9 VII 1950 r. w Łomży, kawaler, wykształcenie średnie, został przyjęty na I-szy rok Studium Nauczycielskiego w Gdańsku. W miesiącu lipcu ukarany przez Kolegium Karno-Administracyjne PMRN w Olsztynie grzywną w wysokości 500 zł za chuligaństwo, zam. Olsztyn, ul. Mickiewicza [...].

⁹ Brak numeru egzemplarza.

¹⁰ Obecnie ul. 11 Listopada.

3. Obaj zostali zatrzymani przez organa MO, a sprawa przeciwko nim została skierowana do Kolegium Karno-Administracyjnego PMRN w Olsztynie.
4. Innych wrogich wystąpień nie stwierdzono.

Komendant Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej
Województwa Olsztyńskiego
płk Br[onisław] Moczkowski¹¹

Źródło: AIPN Bi, 064/38, k. 6–6v, kopia, mps

DOKUMENT NR 4

**21 sierpnia 1968 r., Notatka informacyjna kpt. Jana Najdera zastępcy
komendanta wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej w Olsztynie ds. Służby Milicji
w sprawie nastrojów mieszkańców województwa olsztyńskiego wobec interwencji
zbrojnej wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji**

Olsztyn, dnia 22 sierpnia 1968 r.

Tajne
Egz. Nr ...¹²

NOTATKA INFORMACYJNA

Ostatnie posunięcia rządów ZSRR, PRL i pozostałych krajów w stosunku do Czechosłowacji wzbudziły duże zainteresowanie wśród ludności województwa. Wyrażane jest ogólne poparcie dla podjętych decyzji. W wielu zakładach pracy i instytucjach, np. w OZO¹³ przy PKP, w WDK, Wojewódzkim Zarządzie Kin, Wojewódzkim Zarządzie PGR, Wojewódzkim Komitecie ZSL, wyrażano w dyskusjach pełną aprobatę wobec komunikatu o wkroczeniu wojsk Układu Warszawskiego do CSRS. Podkreślano, iż dobrze się stało, że w akcji tej Związek Radziecki nie jest osamotniony. Ukróci to bowiem różne plotki, które miały miejsce po interwencji ZSRR w 1956 r. na Węgrzech. Pracownicy Wojewódzkiego Zjednoczenia Mechanizacji Rolnictwa w rozmowach na ten temat

¹¹ Bronisław Moczkowski (ur. 1922) – generał brygady (w 1968 r. pułkownik), komendant wojewódzki MO w Olsztynie (1957–1971), komendant wojewódzki MO w Łodzi (1975–1983), szef WUSW w Łodzi (1983–1989).

¹² Brak numeru egzemplarza.

¹³ Rozwinięcia skrótu nie udało się ustalić.

doszli do wniosku, że do stanu, jaki obecnie istnieje w Czechosłowacji, doprowadził Dubczek¹⁴, gdyż dopuścił do głosu ośrodki rewizjonistyczne oraz stworzył możliwości szerokiej penetracji kraju przez Niemców z NRF. Rolnicy ze wsi Wrzesina, pow. Olsztyn, wyrażając swe poparcie dla decyzji rządu, stwierdzali, że wkroczenie wojsk do Czechosłowacji winno nastąpić wcześniej. W ten sposób nie dopuszczono by do wzrostu sił reakcji, a osłabienia siły socjalizmu. Ludność z dużym zainteresowaniem oczekuje dalszych informacji o rozwoju sytuacji w CSRS. Uzyskane informacje wskazują, że na szeroką skalę wysłuchiwanie są audycje Wolnej Europy. Autochtoni z uwagą wysłuchują komunikatów i komentarzy radia NRF i Austrii. W niektórych środowiskach daje się zaobserwować pewne zaniepokojenie możliwością głębszych konfliktów międzynarodowych, wśród kobiet wiejskich wręcz wybuchu wojny. N[a] p[rzykład] lekarze Szpitala Wojewódzkiego w Olsztynie, a także pracownicy PZGS [z] obawą rozważali możliwość ingerencji NRF w sprawy Czechosłowacji. Zdecydowanie negatywne stanowisko wobec wkroczenia wojsk sojuszniczych do Czechosłowacji zajęli księża kurialiści olsztyńskiej kurii biskupiej. Ks. ks. Kulikowski¹⁵, Zajkowski¹⁶, Ilwicky¹⁷ i inni potępiłi ten fakt z całą ostrością, stwierdzając, że Związek Radziecki i Polska krokiem tym przekreśliły cały swój dorobek w dziedzinie dotychczasowej pokojowej polityki międzynarodowej. Ks. Kulikowski wypowiadał się: „Moskwa już teraz pokazała całemu światu swój zaborczy cel podporządkowania sobie różnych krajów. Teraz dopiero zaprzeczono wyraźnie słynnym deklaracjom, że każde państwo w systemie socjalistycznym jest wolne i może prowadzić samodzielną politykę bez ingerencji Moskwy. Naród czechosłowacki winien sam decydować o swoim losie, bo jest go już stać na to po tylu latach doświadczeń”. Inni księża z terenu Olsztyna również negatywnie oceniają ostatnie wydarzenia. Wyrażają pogląd, że sytuacja w Czechosłowacji i innych krajach raz jeszcze dobitnie potwierdziła nietrwałość ustroju i systemu socjalistycznego. W rozmowach wśród księży podawany jest w wątpliwość fakt zażądania przez członków KC KPCz i rządu czechosłowackiego pomocy z zewnątrz.

¹⁴ Aleksander Dubczek (1921–1992) – I sekretarz KC KP Słowacji (1963–1968), I sekretarz KC KPCz (1968–1969), realizator reform w partii i państwie w 1968 r., zwanych „Praską Wiosną” („socjalizm z ludzką twarzą”), po interwencji wojsk Układu Warszawskiego pozbawiony funkcji I sekretarza KC KPCz (1969) i usunięty z partii (1970).

¹⁵ Czesław Kulikowski (1907–1996) – ksiądz, święcenia kapłańskie otrzymał w 1933 r., doktor prawa kanonicznego (1951) i teologii moralnej (1952), od 1958 r. w diecezji warmińskiej, gdzie pełnił funkcję kanclerza Kurii (do przejścia na emeryturę w 1982 r.). Szerzej zob. A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 2: *Słownik*, Olsztyn 2007, s. 156.

¹⁶ Stefan Zajkowski (1901–1988) – ksiądz, święcenia kapłańskie otrzymał w 1926 r., doktor prawa kanonicznego (1932), w diecezji warmińskiej od 1948 r., dyrektor Niższego Seminarium Duchownego (1948), wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym „Hosianum” (1950), szykanowany przez władze PRL, kanonik Warmińskiej Kapituły Katedralnej (od 1962 r.) – szerzej: ibidem, s. 329–330.

¹⁷ Piotr Ilwicky (ur. 1924) – ksiądz, święcenia kapłańskie otrzymał w 1952 r., notariusz Kurii Biskupiej (1958), dyrektor Warmińskiego Wydawnictwa Diecezjalnego (1966), referent prawny Kurii (1966) – szerzej: ibidem, s. 99.

Odnotaliśmy pierwsze, pojedyncze zresztą wypadki intensywnego wykupowania artykułów spożywczych ze sklepów. Miały one miejsce w Bartoszczach i w m[iejscowości] Żelazna Góra pow. Braniewo. Wykupowanie większych ilości soli stwierdzono w olsztyńskich „Delikatesach”. Zakupów tych dokonuje ludność wiejska.

Odbito w 3 egz.

Opracował
[nieczytelny podpis]
kpt. J[an] Najder¹⁸

Źródło: AIPN Bi, 064/38, k. 7–8, oryginał, mps

DOKUMENT NR 5

**22 sierpnia 1968 r., godz. 12:30, Meldunek specjalny nr 1 skierowany
do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

Olsztyn, dnia 22 sierpnia 1968 r.
Godz. 12:30

Tajne
Egz. Nr 3

MELDUNEK SPECJALNY nr 1
w sprawie akcji kryptonim „Podhale”

W ramach prowadzonego rozeznania sytuacji, w związku z akcją „Podhale”, w województwie olsztyńskim zanotowano aktualnie następujące wydarzenia:

– 21 sierpnia b[iejącego] r[oku] w miejscowości Goryń, pow. Iława w bliżej nieustalonych okolicznościach, członek PZPR J[...], rolnik zwrócił legitymację partyjną oświadczając, iż interwencja zbrojna w Czechosłowacji jest niesłuszna.

Sprawa ta jest obecnie wyjaśniana przez pracowników KP MO Iława, w porozumieniu z KP PZPR [w Iławie].

– w dniu 21 sierpnia b[iejącego] r[oku] w PTTK Pisz dwaj czechosłowaccy turyści pod wpływem alkoholu wypowiadali się wrogo przeciwko decyzji państw Układu Warszawskiego. Sprawę tę bada z[astępca] komendanta powiatowego MO ds. SB w Pisz.

¹⁸ Jan Najder (ur. 1923) – w latach 1945–1967 funkcjonariusz UB/SB, z-ca naczelnika Wydziału „A” WUBP w Olsztynie (1949), naczelnik Wydziału VIII WUBP w Gdańsku (1953), naczelnik wydziału V WUdsBP w Olsztynie (1955), od 1959 r. starszy inspektor ds. SB KW MO w Olsztynie, od 1967 r. z-ca komendanta wojewódzkiego MO w Olsztynie ds. Służby Milicji.

Sytuacja na rynku jest w zasadzie dobra, nie stwierdza się masowych zakupów artykułów spożywczych, jak sól, cukier, nafta, co mogłoby wzbudzić niepokój czynników handlowych, odpowiedzialnych za dystrybucję środków żywnościowych.

Na terenie m[ia]sta Olsztyna sytuacja w zaopatrzeniu jest także dobra. W magazynach WPSS w dniu dzisiejszym jako zapasy znajdowały się następujące artykuły spożywcze:

- soli 95 t,
- cukru 155 t,
- mąki żytniej 170 t,
- mąki pszennej 224 t.

W Oddziale Miejskim PKO i Urzędzie Pocztowym [nr] 1 nie stwierdza się większego ożywienia.

Sporządzono 4 egz.

Rozesłano wg rozdzielnika¹⁹

Źródło: AIPN Bi, 064/38, k. 9–10, oryginał, mps

DOKUMENT NR 6

22 sierpnia 1968 r., godz. 15:50, Meldunek specjalny nr 2 komendanta wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej w Olsztynie płk. Bronisława Moczковского do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych

„Podhale”

Olsztyn, dnia 22 sierpnia 1968 r.
Godz. 15:50

„CE – ES – KA” MSW
w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY nr 2

Uzyskane w dniu dzisiejszym informacje środowiskowe wskazują, że ogół społeczeństwa województwa aprobuje wkroczenie wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji. Ludność z dużym zainteresowaniem oczekuje na dalsze informacje o sytuacji w CSRS. Obserwuje się zjawisko wysłuchiwanie audycji Wolnej Europy, a ze strony autochtonów – radia NRF i Austrii. Sporadycznie notowane są wypowiedzi osób wyrażające obawy przed możliwością wybuchu konfliktu zbrojnego.

¹⁹ Dokument niepodpisany.

Zdecydowanie negatywnie komentuje fakt wkroczenia wojsk do Czechosłowacji kler katolicki Olsztyna. Szczególnie ostro potępiają to księża kurialiści.

W dniu 21 sierpnia b[ieżącego] r[oku] w miejscowości Goryń, pow. Iława w czasie odczytywania listu KC PZPR na zebraniu partyjnym obecny członek partii J[...] pod wpływem alkoholu rzucił legitymację, wypowiadając się, iż wkroczenie wojsk Układu Warszawskiego jest niesłuszne. Decyzją POP wykluczono go z partii.

Sytuacja na rynku jest dobra, nie stwierdza się masowych zakupów artykułów spożywczych. W oddziałach PKO i urzędach pocztowych nie obserwuje się zjawiska wycofywania wkładów oszczędnościowych.

Podaż żywcia w dniu 21 sierpnia b[ieżącego] r[oku] utrzymuje się w granicach ub[iegłego] roku, z tendencją przekraczania planowych zakupów trzody i bydła w większości zakładów.

Innych aktualnych wydarzeń nie stwierdzono.

Komendant Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej
w Olsztynie
plk Br[onisław] Moczkowski²⁰

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 2, oryginał, mps

DOKUMENT NR 7

**23 sierpnia 1968 r., godz. 03:00, Meldunek nr 3 kierownika Sztabu Komendy
Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Olsztynie plk. Władysława Caruka
do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

„Podhale”

Olsztyn, dnia 23 sierpnia 1968 r.
Godz. 3:00

„CE – ES – KA” MSW
w Warszawie

MELDUNEK nr 3

Dnia 23.08.1968 r. w godzinach od 0:40 do godz. 2:00 w mieście Kętrzyn²¹ znaleziono ogółem około 12 ulotek o treści antypaństwowej w tym dwie przed Komitetem Pow[iatowym] PZPR [w Kętrzynie]. Treść ulotek:

²⁰ Zob. przypis nr 11.

²¹ Podkreślone odręcznie.

„Precz z tyranią Rosji. Solidaryzujemy się z Czechosłowacją. Prasa kłamie. Precz z Gomułką i obecnym rządem. Demonstracja przed [KP] PZPR w dniu 23.08.1968 r. o godz. 15:00.

Podpis: »ruch oporu«”.

Ulotki te [w] wyniku penetracji miasta znaleziono na bocznych ulicach miasta. Format 12 x 8 [cm], wykonane na drukarce ręcznej. Metodą tą wykonano ulotki antypaństwowe w miesiącu marcu i maju bieżącego roku²².

W związku z powyższym w Komendzie Powiatowej MO [w Kętrzynie] zarządzono alarm oraz wysłano specjalną grupę pracowników Służby Bezpieczeństwa z KW MO [w Olsztynie].

Kierownik Sztabu KW MO
w Olsztynie
plk Wł[adysław] Caruk²³

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 3, oryginał, mps

DOKUMENT NR 8

23 sierpnia 1968 r., godz. 11:00, Meldunek specjalny nr 4 komendanta wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej w Olsztynie plk. Bronisława Moczковского do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych

„Podhale”

Olsztyn, dnia 23 sierpnia 1968 r.
Godz. 11:00

„CE – ES – KA” MSW
w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY nr 4

Uzupełniając meldunek nr 3 w sprawie ulotek antypaństwowych, informuję, że na terenie m. Kętrzyna do godz. 5:00 w wyniku penetracji terenu ujawniono ogółem około 300 szt. tych ulotek. Zostały one zabezpieczone przez KP MO Kętrzyn.

Na terenie m[iasta] Kętrzyna w nocy 22/23 sierpnia b[ieżącego] r[oku], gdzie były rozrzucone ulotki, nieustaleni sprawcy wrzucili petardę do sali konferencyjnej Komitetu Powiatowego PZPR, po uprzednim wybiciu szyby w oknie. Straty minimalne.

²² Akapit podkreślony odręcznie.

²³ Władysław Caruk – pułkownik, w 1968 r. kierownik Sztabu KW MO w Olsztynie.

W wyniku przedsięwzięć operacyjno-śledczych dokonanych przez wysłaną w tej sprawie grupę pracowników milicji i służby bezpieczeństwa zatrzymano 5 młodych wiekiem sprawców. Sprawcy ci w dniu 21 sierpnia b[iejącego] r[oku] w Kętrzynie strzelali z rakiety, którą otrzymali od zdemobilizowanego żołnierza WP, Romana B[...], s. Jana, ur. 22 maja 1944 r., ostatnio zamieszkały Kętrzyn, ul. Daszyńskiego [...]. Z wojska zwolniono go w miesiącu sierpniu b[iejącego] r[oku]²⁴.

Obecnie w mieszkaniu jego jest przeprowadzana szczegółowa rewizja. O jej wynikach MSW zostanie powiadomione w następnym meldunku.

W dniu 22 sierpnia b[iejącego] r[oku] w godzinach wieczornych do KP MO Szczytno miejscowi harcerze dostarczyli trzy jednostki broni:

- jeden pistolet maszynowy typu ppsza, dość znacznie zniszczony przez korozję,
- dwa karabiny niemieckie [typu] „Mauser”, w tym jedna jednostka bez zamka,
- ponadto jedną kostkę trotylu bez zapłonu, dwie paczki z amunicją do „Mausera” z okresu II wojny światowej w ilości 1000 szt[uk].

Broń i amunicja została odnaleziona na cmentarzu w jednym z grobowców w pobliżu wsi Rańsk pow. Szczytno. Opakowana była papierem po workach pochodzących z opakowania paszy treściwej z roku 1962. Należy przypuszczać, iż od tego okresu nie była konserwowana.

Komendant Wojewódzki
Milicji Obywatelskiej
w Olsztynie
płk Br[onisław] Moczkowski²⁵

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 4, oryginał, mps

²⁴ Akapit podkreślony odręcznie.

²⁵ Zob. przypis nr 11.

DOKUMENT NR 9

**23 sierpnia 1968 r., godz. 16:30, Meldunek specjalny nr 6 komendanta
wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej w Olsztynie płk. Bronisława Moczowskiego
do Centralnego Stanowiska Kierowania
w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

„Podhale”

Olsztyn, dnia 23 sierpnia 1968 r.
Godz. 16:30

„CE – ES – KA” MSW
w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY nr 6

Społeczeństwo województwa olsztyńskiego na ogół aprobuje wkroczenie wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji. Obserwuje się w dalszym ciągu zjawisko wysłuchiwania audycji radiowych „Wolnej Europy”.

Obok pozytywnych głosów, stwierdza się pojedyncze wrogie wystąpienia niektórych osób:

– w dniu 22 sierpnia b[ieżącego] r[oku] w mieście Działdowie Henryk G[...], urodzony 3.03.1921 r., pracownik prefabrykatów budowlanych, wrogo wypowiadał się wobec stanowiska partii i rządu, rozgłaszając, iż Polska niepotrzebnie udzieliła pomocy zbrojnej w ramach Układu Warszawskiego.

W ramach przedsięwzięć Służba Bezpieczeństwa wezwwała wyżej wymienionego na rozmowę profilaktyczną.

W sprawie ulotek antypaństwowych rozrzuconych na terenie miasta Kętrzyna KW MO wszczęła śledztwo, które nadzoruje z[astępca] komendanta wojewódzkiego MO. Przeprowadzona rewizja u podejrzanego Romana B[...] dała wynik negatywny. Sprawca jest czasowo zatrzymany do dyspozycji grupy operacyjnej.

W województwie olsztyńskim, jak wynika z meldunków komend powiatowych MO, sytuacja na rynku kształtuje się następująco:

– w powiatach Bartoszyce, Braniewo, Giżycko i Mrągowo na terenie wsi zaobserwowano wzmożone wykupywanie soli i cukru, szczególnie przez ludność miejscowego pochodzenia,

– w m[ieście] powiatowym Biskupiec dostrzega się zwiększony ruch interesantów w placówkach PKO. Ilość osób pobierających pieniądze z kas jest o 50–60% wyższa niż w poprzednich ostatnich dniach. Podobnie sytuacja rozwija się w mieście Pasłęk.

– w dniu 22 sierpnia 1968 r. w województwie nie został wykonany plan skupu trzody i bydła, wskutek zmniejszonych dostaw²⁶.

Innych zakłóceń w zaopatrzeniu nie zanotowano.

Komendant Wojewódzki
Milicji Obywatelskiej
w Olsztynie
płk Br[onisław] Moczkowski²⁷

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 5, oryginał, mps; AIPN Bi, 064/38, k. 16–17, kopia, mps

DOKUMENT NR 10

**24 sierpnia 1968 r., Meldunek specjalny I zastępcy komendanta wojewódzkiego
Milicji Obywatelskiej ds. Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie
płk. Edmunda Wziątka do Centralnego Stanowiska Kierowania
w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

Olsztyn, dnia 24 sierpnia 1968 r.

Tajne
Egz. Nr ...²⁸

„CE – ES – KA”
MSW w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY

Zainteresowanie społeczeństwa województwa olsztyńskiego rozwojem wydarzeń związanych z Czechosłowacją jest nadal b[ardzo] żywe. Gremialnie wyrażane jest poparcie dla decyzji naszej partii i rządu. Dyskusje przybierają jednak coraz bardziej charakter spekulatywny, obserwuje się przypadki powtarzania wieści z Wolnej Europy. Szereg osób zdradza pewien niepokój, interpretując ostatnie komunikaty Polskiego Radia jako zapowiedź dalszego komplikowania się sprawy czeskiej.

²⁶ Akapit ten znalazł się w wersji dokumentu przechowywanego w KW MO w Olsztynie i został odręcznie skreślony. W wersji wysłanej szyfrogramem do MSW został usunięty, zob. AIPN Bi, 064/38, k. 17; AIPN, 1585/4481, k. 5.

²⁷ Zob. przypis nr 11.

²⁸ Brak numeru egzemplarza.

Ludność pochodzenia autochtonicznego zachowuje postawę wyczekującą i unika szerszych komentarzy.

Pewne ożywienie dyskusji z nutami rewizjonistycznymi odnotowano tylko we wsi Wrzesina, pow. Olsztyn.

Ordynariusz olsztyński biskup Drzazga²⁹ skomentował wypadki w Czechosłowacji w sposób umiarkowany. Kuralista kanclerz Kulikowski bardzo ostro potępia posunięcia pięciu państw Układu Warszawskiego w rozmowie z księżmi. Wypowiedzi kleru parafialnego natomiast cechuje powściągliwość.

Dwaj specjaliści czescy zatrudnieni obecnie w OZOS w rozmowach z załogą wyrażają żale i pretensje pod adresem ZSRR. Obywatele CSRS przebywający w ośrodku wypoczynkowym w Mrągowie w dniu wczorajszym włączyli w miejscowym radiowęzle audycje rozgłośni zachodnich. Z kierownictwem tej grupy przeprowadzono rozmowę profilaktyczną.

I z-ca Komendanta Wojewódzkiego MO
ds. Służby Bezpieczeństwa
w Olsztynie
płk E[dmund] Wziątek³⁰

Źródło: AIPN Bi, 064/38, k. 18, oryginał, mps; AIPN, 1585/4481, k. 5, oryginał, mps

²⁹ Józef Drzazga – biskup, święcenia kapłańskie otrzymał w 1938 r., doktor filozofii chrześcijańskiej (1950), biskup pomocniczy warmiński (1958), rektor Seminarium Duchownego „Hosianum” (1958–1962), od 1965 r. wikariusz kapitulny, od 1967 r. administrator apostolski diecezji warmińskiej, w latach 1972–1978 biskup diecezjalny warmiński. Szerzej zob. K.A. Kierski, *Relacje rządców diecezji warmińskiej z władzami komunistycznymi Polski w latach 1945–1989*, Olsztyn–Warszawa 2024, s. 425–616.

³⁰ Edmund Wziątek (ur. 1921) – w latach 1965–1969 I zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Olsztynie, następnie starszy inspektor w Departamencie II MSW.

DOKUMENT NR 11

24 sierpnia 1968 r., Meldunek specjalny nr 9 komendanta wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej w Olsztynie płk. Bronisława Moczковского do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych

Olsztyn, dnia 24 sierpnia 1968 r.

Tajne

Egz. Nr 2

„PODHALE”

„CE – ES – KA” MSW

MELDUNEK SPECJALNY nr 9

W województwie olsztyńskim, jak wynika z meldunków komend powiatowych MO, zanotowano następujące wydarzenia:

1. Dnia 23 b[ieżąceg] m[iesiąca] o godz. 16:30 w Barcianach pow. Kętrzyn w budynku Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w korytarzu ujawniono ulotkę na ścianie, natomiast druga znajdowała się na podłodze. Ulotki te znalazł i dostarczył do KP MO b[yły] przewodniczący GRN ob. Jasiński. Treść ulotek identyczna jak w Kętrzynie, gdzie były rozrzucone w nocy z dnia 22 na 23 sierpnia b[ieżącego] r[oku]³¹.

Na miejsce zdarzenia wyjechał z-ca komendanta powiatowego MO ds. SB i oficer śledczy. Postępowanie w toku.

2. Dnia 23 sierpnia b[ieżącego] r[oku] o godz. 21:30 w m[iejscowości] Biskupiec Antoni B[...] s[yn] Stanisława, ur. 1 VI 1931 r. zam[ieszkały] Gorzów Wielkopolski, technik, przebywając w miejscowej restauracji w stanie nietrzeźwym ubliżał podoficerom WP i wypowiadał publicznie krytyczne uwagi w związku z wkroczeniem oddziałów polskich do Czechosłowacji.

Sprawca został zatrzymany i osadzony w areszcie KP MO Biskupiec.

3. Dnia 24 sierpnia b[ieżącego] r[oku] o godz. 4:40 w m[iejście] Olsztynie plut. Jarocki z KMiP MO, pełniąc służbę w rejonie ul. Niepodległości, ujawnił ulotkę na drzewie wykonaną na białym papierze o treści antypaństwowej. Ulotka została zdjęta i zabezpieczona do badań.

Postępowanie prowadzi KMiP MO w Olsztynie.

4. Dnia 23 sierpnia b[ieżącego] r[oku] w powiecie Działdowo zaobserwowano wzmożone wycofywanie wkładów oszczędnościowych z SOP przez miejscowych rolni-

³¹ Zob. dokumenty nr 7, 8 i 9.

ków. Wzrosła w tym powiecie ilość zboża dostarczanego do przemiału w młynach usługowych oraz notuje się także zwiększony wykup soli i cukru.

W pozostałych powiatach sytuacja na rynku nie odbiega w zasadzie od normalnej.

Komendant Wojewódzki
Milicji Obywatelskiej
w Olsztynie
płk Br[onisław] Moczkowski³²

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 6, oryginał, mps; AIPN Bi, 064/38, k. 20–21, kopia, mps

DOKUMENT NR 12

**24 sierpnia 1968 r., Notatka informacyjna kpt. Jana Najdera zastępcy
komendanta wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej w Olsztynie ds. Służby Milicji
w sprawie nastrojów mieszkańców województwa olsztyńskiego wobec interwencji
zbrojnej wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji**

Olsztyn, dnia 24 sierpnia 1968 r.

Tajne

Egz. Nr 2

NOTATKA INFORMACYJNA

W rezultacie intensywnie prowadzonego w dniu wczorajszym i dzisiejszym badania opinii społeczeństwa w sprawie ostatnich wydarzeń w Czechosłowacji uzyskaliśmy informacje na ten temat niemal ze wszystkich środowisk zawodowych.

Informacje te wskazują, że ogół mieszkańców województwa nadal żywo interesuje się tym zagadnieniem. Podstawowa większość tych wypowiedzi całkowicie popiera podjęte przez państwa naszego obozu kroki w stosunku do CSRS. Wiele osób z niepokojem interpretuje jednak wczorajsze komunikaty Polskiego Radia, jako zapowiedź dalszego komplikowania się sprawy czeskiej. Notuje się też sporo wypadków powtarzania i komentowania audycji radiowych Wolnej Europy i innych rozgłośni zachodnich. Toczono dyskusje w coraz większej liczbie wypadków przybierają cechy dyskusji spekulatywnych. Rozmówcy roztrząsają wszelkie dalsze ewentualności rozwoju wydarzeń, z przewidywaniem możliwości wybuchu trzeciej wojny światowej włącznie. Snują też rozmaite domysły na temat personalnej obsady najwyższych stanowisk w partii i rządzie CSRS.

³² Zob. przypis nr 11.

Jako przykład poparcia społeczeństwa dla polityki PRL można zacytować poglądy robotników przedsiębiorstw budowlanych w Olsztynie. W rozmowach krytykują oni działalność sił reakcyjnych w Czechosłowacji i wyrażają opinię, że ludzie odpowiedzialni za to, co się tam stało powinni ponieść surową karę. Omawiając próbę ingerencji ONZ w sprawie czeskiej stwierdzili: „Radę Bezpieczeństwa [ONZ] należy rozgromić na cztery wiatry razem z Uthantem³³. Do Czechosłowacji przyczepiają się jak nie są potrzebni, ale jak w Wietnamie Amerykanie mordują naród, a Żydzi na Bliskim Wschodzie robią co im się podoba, to ONZ nie działa”.

Szereg osób wyraża obawy i przewiduje możliwość skomplikowania się sytuacji wewnętrznej w kraju, „gdyż całkowicie elementy rewizjonistyczne nie zostały odsunięte od władzy, a co gorsze obecnie nie widzi się problemu syjonistycznego, a przecież w Czechach właśnie element syjonistyczny doprowadził do takiej sytuacji”.

Ludność pochodzenia autochtonicznego zajmuje nadal wyczekującą postawę i raczej unika komentarzy. Tylko we wsi Wrzesina, pow. Olsztyn zaobserwowano pewne ożywienie wśród autochtonów i liczne dyskusje w języku niemieckim. Niektórzy wyrażali opinię, że może dojść do wojny i wtedy NRF zajmie te tereny. Również studenci z Kortowa (przebywa ich tam obecnie sporo na praktykach) zajmują postawę wyczekującą.

Negatywne stanowisko wobec wprowadzenia wojsk do Czechosłowacji nadal zajmuje kler katolicki. Szczególnie ostro wypowiada się ks. Kulikowski z kurii biskupiej. Twierdzi on, że wezwanie wojsk do Czechosłowacji przez grupę działaczy partyjnych jest kłamstwem. Jego zdaniem Związek Radziecki wkroczył tam samowolnie, co wywołało falę ogromnego oburzenia ze strony innych państw socjalistycznych, np. Rumunii i Jugosławii. Uważa też, że wydarzenia czechosłowackie mogą odbić się na kampanii wyborczej w USA – „Teraz bowiem Johnson będzie mógł wyjaśnić społeczeństwu, że wojna w Wietnamie jest konieczna ponieważ komunizm zagraża całemu światu”.

Charakterystyczna jest daleko idąca powściągliwość i rezerwa biskupa Drzazgi. Zapytywany o swe zdanie, oznajmił on krótko: „Jeszcze nie jest tak źle. Trudno na razie podawać jakieś oceny. Dopiero gdy zbierze się Rada Bezpieczeństwa ONZ wówczas podjęte zostaną jakieś konkretne decyzje”. Kler parafialny, część dziekanów zaczynają także reprezentować stanowisko bardziej umiarkowane. Wypowiadają się, że być może, iż Związek Radziecki nie mógł inaczej postąpić, że z czasem sprawy jakoś się ułożą i w tej chwili nie ma powodu do większych obaw.

Pojedyncze wypowiedzi potępiające decyzję o wkroczeniu wojsk do CSRS notowano w powiatach Morąg i Działdowo. W dwóch wypadkach przeprowadzone zostaną z ich autorami rozmowy profilaktyczne.

³³ Właśc. Sithu U Thant (1909–1974) – polityk birmański, trzeci z kolei sekretarz generalny ONZ (1961–1971).

Na odrębną uwagę zasługuje postawa obywateli CSRS przebywających na terenie województwa. I tak:

– w OZOS przebywa dwóch czeskich fachowców. W rozmowach z pracownikami fabryki przyznają oni, że władze ich popełniły błędy lecz uzewnętrzniają jednocześnie żal i pretensje do ZSRR,

– w Mrągowie przebywa grupa młodzieży czechosłowackiej na obozie wypoczynkowym (ok. 40 osób). W dniu 23 b[ieżącego] m[iesiąca] na terenie obozu zainstalowano głośnik, przez który zaczęto transmitować audycje rozgłośni zagranicznych szkalujące ZSRR i inne państwa Układu Warszawskiego. Z kierownictwem grupy przeprowadzono rozmowę w celu niedopuszczenia do powtarzania się tego rodzaju wypadków.

Sytuacja na rynku nie stwarza podstaw do niepokoju. Notowano wprowadzić zwiększony popyt na sól i cukier we wsiach powiatów: Bartoszyce, Braniewo, Giżycko i Mrągowo (a intensywniejsze od normalnego podejmowanie gotówki z PKO w Biskupcu i Działdowie), lecz podaż wykupowanych artykułów jest dostateczna.

W dniu 24.08.[19]68 r. o godz. 4:40 funkcjonariusz ZOMO, patrolując teren miasta Olsztyna, przy ul. Niepodległości w pobliżu szkoły nr 10 zauważył na drzewie dwie ulotki o następującej treści: „Polacy zapomnieli październik, niech żyje Dubczek – zhańbiono imię Polaka – żołnierz polski chlubiący się ideałami wolnościowymi teraz razem z armią sowiecką okupuje Czechosłowację”. Ulotki wykonano na papierze szkolnego bloku rysunkowego kredkami koloru zielonego i ciemnoczerwonego.

W dniu 23.08.[19]68 r. o godz. 21:30 w restauracji „Zacisze” w Biskupcu Antoni B[...] s[yn] Stanisława i Bolesławy, ur. 1.06.1931 r., technik z Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego w Gorzowie, przebywający na urlopie u rodziców zamieszkałych w Biskupcu, będąc w stanie nietrzeźwym, przyłączył się do grupy podoficerów Wojska Polskiego, robiąc im wyrzuty: „jesteście świnię, po coście tam weszli?” itp. B[...] został zatrzymany przez funkcjonariuszy MO i doprowadzony do Komendy [Powiatowej MO] w Biskupcu.

Opracował
[nieczytelny podpis]
kpt. J[an] Najder³⁴

Odbito w 3 egz.

Źródło: AIPN Bi, 064/38, k. 22–25, oryginał, mps

³⁴ Zob. przypis nr 18.

DOKUMENT NR 13

**25 sierpnia 1968 r., godz. 9:10, Meldunek specjalny kierownika Sztabu
Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Olsztynie
ppłk. Edwarda Rydzika do Centralnego Stanowiska Kierowania
w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

Szyfrogram

25.08.1968 r.

Godz. 9:10

Tajne

„PODHALE”

„CE – ES – KA” MSW

w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY

W województwie olsztyńskim aktualnie zanotowano następujące wydarzenia:

1. Dnia 24.08.1968 r. KP MO Iława uzyskała informację, że 23.08.1968 r. robotnik PGR-u Branowo pow. Iława Zygmunt R[...] (były żołnierz armii niemieckiej), pracując z czterema innymi robotnikami przy rozładowywaniu wagonu, mówił do tychże robotników: „lepiej żebyście uciekali sami, bo przyjdą nasi i zrobią z wami porządek”. Poza tym samowolnie odszedł od pracy i mówił: „że niech pracują ci co rządzą”. Informacja potwierdzona, że sprawcą dnia 25.08.1968 r. zostanie przeprowadzona rozmowa profilaktyczna.

2. Dnia 24.08.1968 r. około godz. 24:00 w Nowym Mieście na pomniku bohaterów żołnierzy radzieckich i polskich na głowie postaci żołnierza radzieckiego zauważono pojemnik blaszany na śmieci, który zdjęto i zabezpieczono. W powyższej sprawie zatrzymany został podejrzany Grzegorz L[...] student Politechniki Warszawskiej urodz[ony] 26.10.1946 r., zam[ieszkały] we Wrocławiu ul. [...], który przebywał w Nowym Mieście na spływie kajakowym.

3. Dnia 24.08.1968 r. około godz. 24:00 w Prabutach przed kwiaciarnią robotnik z grupy mechanicznej Józef K[...] ur[odzony] 23.09.1934 r. zam[ieszkały] czasowo w PGR Kleszczewo, pow. Iława będąc w stanie nietrzeźwym wznosił okrzyk: „Precz z komunistami, czerwoni zawładnęli Czechosłowacją”. Podobnej treści okrzyk w przybliżonym czasie wznosił w Suszu na ulicy Zbigniew Z[...] lat 21, zam[ieszkały] na ul. Zawadzkiego [...]. Wymienieni podejrzani zostali zatrzymani.

Kierownik Sztabu KW MO w Olsztynie

ppłk Ed[ward] Rydzik³⁵*Źródło:* AIPN, 1585/4481, k. 8, oryginał, mps

³⁵ Edward Rydzik (ur. 1925) – starszy oficer śledczy KW MO w Olsztynie (1952), w 1968 r. kierownik Sztabu KW MO w Olsztynie.

DOKUMENT NR 14

**25 sierpnia 1968 r., godz. 22:00, Meldunek specjalny nr 14 kierownika Sztabu
Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Olsztynie
mjr. Czesława Waškowiaka do Centralnego Stanowiska Kierowania
w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

25.08.1968 r.

Godz. 22:00

Tajne

Egz. nr 3

„PODHAŁE”

„CE – ES – KA” MSW

MELDUNEK SPECJALNY NR 14

W województwie olsztyńskim aktualnie zanotowano następujące wydarzenia:

1. Dnia 25.08.[19]68 r. w godz. wieczornych w Bartoszcach G[...] Stefan, s[yn] Bronisława ur. 29.09.1931 r. w Dobrzyniu pow. Toruń, [zamieszkały] ul. Jęczyńska [...], zatrudniony w charakterze strzałowego w Zjednoczeniu Górniczym Poszukiwań Nafty, w stanie nietrzeźwym wypowiadał się słowami w języku niemieckim i polskim: „niedługo skończy się z Polską i polskim narodem”. W[yżej] w[ymieniony] został zatrzymany przez KP MO Bartoszyce.

2. Uzupełnienie do meldunku z dnia 24.08.[19]68 r. L.dz.A-0749/68. Dnia 25.08.[19]68 r. prokurator powiatowy w Biskupcu do Nr. De-506/68 zastosował areszt tymczasowy w stosunku do Antoniego B[...], s[yna] Stanisława i Bolesławy, ur. 1.06.1931 r. Wąskowółka, pow. Siedlce, żonaty, technik budowlany, zam[ieszkały] Gorzów W[ie]lk[o] p[olski], o to, że dnia 23.08.[19]68 r. będąc w stanie nietrzeźwym łżył z narodu polskiego wobec żołnierzy WP słowami: „Wy polskie świni. Po co weszliście do Czechosłowacji?”. Dochodzenie w tej sprawie prowadzi KP MO Biskupiec.

Sporządzono 3 egz.

Kierownik Sztabu KW MO w Olsztynie

[podpis nieczytelny]

mjr Cz[esław] Waškowiak³⁶

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 10, oryginał, mps; AIPN Bi, 064/38, k. 32, oryginał, mps

³⁶ Czesław Waškowiak (ur. 1925) – w latach 1954–1974 służba w MO, od 1950 w KW MO w Olsztynie (kierownik Sekcji I Wydziału II KW MO), starszy referent Sekcji II Wydziału III KW MO (1954). W meldunkach kierowanych w 1968 r. do MSW w ramach akcji „Podhale” Waškowiak oraz Edward Rydzik podpisywali się jako: „kierownik Sztabu KW MO w Olsztynie”.

DOKUMENT NR 15

**26 sierpnia 1968 r., Meldunek specjalny komendanta wojewódzkiego
Milicji Obywatelskiej w Olsztynie płk. Bronisława Moczковского sygnowany
przez naczelnika Wydziału Służby Kryminalnej ppłk. Józefa Juńca
do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

26.08.1968 r.

Tajne

A-0748/68

Egz. nr 3

„PODHALE”

„CE – ES – KA” MSW

MELDUNEK SPECJALNY

Dnia 26.08.1968 r. w godzinach przedpołudniowych otrzymano informację telefoniczną z Posterunku MO Dobre Miasto, pow. Lidzbark Warm[iński], że na powierzchni asfaltu trasy Dobre Miasto–Jeziorany, 2 km od Dobrego Miasta, namalowano gwiazdę pięcioramienną, swastykę i napis: „Moskale do Moskwy”. Na miejsce wydelegowano oficera Służby Bezpieczeństwa i technika dochodzeniowego, którzy ustalili:

- Na asfalcie namalowano gwiazdę pięcioramienną o rozmiarach 107 x 92 cm.
- Wewnątrz gwiazdy namalowano swastykę.
- Pod gwiazdą napis następującej treści: „Moskale do Moskwy” – Breżniew /Z/. Długość napisu 270 cm o wielkości liter 20 cm. Wykonane nieforemnym drukiem.

Ustalono, że gwiazda, swastyka i napis zostały wykonane pędzlem farbą olejną koloru mahoń do malowania podłóg. Grupa przystąpiła do dalszych czynności operacyjnych zmierzających do ustalenia sprawcy napisów.

Komendant Milicji Obywatelskiej
woj. olsztyńskiego
płk Br[onisław] Moczkowski³⁷
z up. Naczelnik Wydz. Sł. Kryminalnej
[podpis odręczny]
ppłk. J[ózef] Juniec³⁸

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 11, oryginał, mps; AIPN Bi, 064/38, k. 34, oryginał, mps

³⁷ Zob. przypis nr 11.

³⁸ Józef Juniec (ur. 1924) – podpułkownik MO, w KW MO w Olsztynie od 1951 r., z-ca naczelnika Wydziału Kadr KW MO w Olsztynie (1953), w 1968 r. Naczelnik Wydziału Służby Kryminalnej KW MO w Olsztynie.

DOKUMENT NR 16

**28 sierpnia 1968 r., Meldunek specjalny nr 19/68 komendanta wojewódzkiego
Milicji Obywatelskiej w Olsztynie płk. Bronisława Moczковского
do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

Olsztyn, dnia 28.08.1968 r.

Tajne

A-0748/68

Egz. nr 3

„PODHALE”

„CE – ES – KA” MSW

MELDUNEK SPECJALNY Nr 19/68

W nocy z dnia 26 na 27 b[ieżącego] m[iesiāca] nieustaleni dotychczas sprawcy zniszczyli około 20 czerwonych szturmówek stanowiących dekorację parkanu Szkoły [Podstawowej] nr 3 w Piszczu z okazji rozpoczynającego się tam wyścigu kolarskiego dookoła Warmii i Mazur. Drzewce szturmówek połamano, a płótno zabrano. Dekorujące ten sam parkan szturmówki biało-czerwone zostały nienaruszone. Ustalenia prowadzi Sł[uzba] Bezp[iecieństwa] KP MO w Piszczu.

W dniu 27 b[ieżącego] m[iesiāca] uzyskano informację, że Stanisław C[...] (miejscowego pochodzenia) wypowiadał się wobec kilku osób: „Jak przyjdą Niemcy, to wszyscy będziecie moimi wyrobnikami, a ja będę posiadał fabrykę”. Na zwróconą mu uwagę zaczął obrzucać zebranych epitetami: „Polskie świnię” i „Kacapi”, wykrzykując: „Jak przyjdą Niemcy będziecie wszyscy uciekać”. Dokumentowanie sprawy w toku.

Nawiązując do meldunku specjalnego z dnia 25 VIII [19]68 r., informuję, że wieczorem dnia 26 b[ieżącego] m[iesiāca] ustalono i zatrzymano sprawców znieważenia pomnika braterstwa broni żołnierzy polskich i radzieckich w Nowym Mieście. Są to:

– Henryk S[...], s[yn] Feliksa, lat 17, wykształcenie podstawowe i 2 kl[asy] szkoły zawodowej, zatrudniony w POM Lubawa w charakterze ucznia. Ojciec rencista, bezpartyjny. W okresie okupacji miał III grupę narodowości niemieckiej,

– Andrzej J[...], s[yn] Marcelego, lat 19, wykształcenie podstawowe i 2 kl[asy] szkoły zawodowej, zatrudniony w zakładzie mechanicznym jako ślusarz. Ojciec bezpartyjny, pracuje jako elektryk w MZBM³⁹. W okresie okupacji również posiadał III grupę narodowości niemieckiej,

– Benon K[...], s[yn] Jana, lat 19, wykształcenie podstawowe, zatrudniony w przedsiębiorstwie prywatnym. Ojciec nie żyje, matka jest sprzątaczką,

³⁹ Rozwinięcia skrótu nie udało się ustalić.

– Franciszek K[...], s[yn] Henryka, lat 18, wykształcenie podstawowe, nie pracuje, jest na utrzymaniu rodziców. Przebywał w domu poprawczym za włamanie i kradzież. Ojciec czł[onek] PZPR, zatrudniony jako masarz w PSS. Matka jest recepcjonistką w hotelu

W trakcie przesłuchań przyznali się oni do winy. W dniu dzisiejszym prok[urator] powiatowy w Nowym Mieście zastosował wobec nich areszt tymczasowy. Dochodzenie prowadzi KP MO [w Nowym Mieście].

Komendant Wojewódzki
Milicji Obywatelskiej
w Olsztynie
plk Br[onisław] Moczkowski⁴⁰

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 12–13, oryginał, mps; AIPN Bi, 064/38, k. 56–57, kopia, mps

DOKUMENT NR 17

**30 sierpnia 1968 r., godz. 10:30, Meldunek specjalny nr 22/68 I zastępcy
komendanta wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej w Olsztynie ds. bezpieczeństwa
plk. Stanisława Rudnickiego do Centralnego Stanowiska Kierowania
w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

Szyfrogram

Tajne
„PODHALE”
L.dz.a-0748/68
A-0748/68

Dnia 30.08.1968 r.
Godzina 10:30

„CE – ES – KA” MSW w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY Nr 22/68

1. W dniu 29 sierpnia 1968 r. o godzinie 16:30 Komisariat MO w Górowie Ił[awec-kim], pow. Bartoszyce otrzymał poufną informację, że kierowca bazy PKS Bartoszyce Czesław M[...] i kierowca bazy żywca Jan A[...] czytali ulotkę napisaną w języku rosyjskim na punkcie skupu żywca w Górowie Ił[aweckim]. W wyniku podjętych czynności Czesław M[...] posiadaną ulotkę wydał dobrowolnie i wyjaśnił, że otrzymał ją 29 sierpnia 1968 r. na bazie PKS Bartoszyce o godzinie 6:15 od Grzegorza S[...] zatrudnionego tam w charakterze konduktora PKS. O godzinie 17:30 funkcjonariusz[ę] KP MO [w Bar-

⁴⁰ Zob. przypis nr 11.

toszycach] przeprowadzili rewizję domową w mieszkaniu Grzegorza S[...], zam[ieszka-
łego] w Bartoszycach [na] ul. Wyspiańskiego [...], w wyniku której znaleziono:

- gazetę „Prawda”⁴¹ z dnia 23 sierpnia 1968 r.,
- odezwę wojsk Układu Warszawskiego w języku rosyjskim, polskim, niemieckim i czeskim z dnia 21 sierpnia 1968 r.,
- okładki czasopisma „Młody Swet”⁴²,
- gazetę „Swoboda”⁴³,
- odezwę w języku czeskim „Kdo mluvi za narod”⁴⁴
- gazetę „Le Figaro”⁴⁵ w języku francuskim z dnia 19.08.[19]68 r.

W toku postępowania ustalono, że odezwy i gazety z Pragi przywiózł jego syn Stanisław, student Politechniki Szczecińskiej, który do dnia 28 sierpnia 1968 r. przebywał na praktyce w Czechosłowacji.

Dalsze czynności w tej sprawie prowadzone są przez Służbę Bezpieczeństwa z udziałem pracowników KW MO [w Olsztynie].

2. W dniu 29.08.[19]68 r. KP MO w Nidzicy uzyskała informację, że 27.08.[19]68 r. w Wichrowcu, pow. Nidzica Piotr C[...], syn Stanisława, ur. 2.06.1925 r., robotnik fizyczny tartaku Muszaki, będąc w stanie nietrzeźwym na filmie w miejscowej szkole podstawowej, usiłował zniszczyć portret Lenina. O powyższym incydencie dnia 29.08.[19]68 r. powiadomiono sekretarza KP PZPR w Nidzicy, bowiem Piotr C[...] jest sekretarzem POP w Wichrowcu, pow. Nidzica.

3. W dniu 30 sierpnia 1968 r. o godzinie 7:00 rano na gmachu PWRN [w Olsztynie] przy ul. Kopernika, obok wejścia bocznego, przy drzwiach, ujawniono wrogie hasło o treści: „Sowieci precz z Czech”. Hasło to jest wypisane białą farbą olejną, a wielkość liter wynosi: wysokość 35 cm, szerokość 5 cm.

Postępowanie przygotowawcze prowadzi KM MO w Olsztynie.

Z-ca Komendanta Wojewódzkiego

MO Olsztyn

plk mgr [Stanisław] Rudnicki⁴⁶

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 14–15, oryginał, mps

⁴¹ „Prawda” (ros. Правда) – dziennik społeczno-polityczny wydawany od 1912 r. w Moskwie, organ prasowy Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego.

⁴² Właśc. „Mladý Svět” – tygodnik ukazujący się w Czechosłowacji od 1959 r. Do 1970 r. był wydawany przez Czechosłowacki Związek Młodzieży (Československý Svaz Mládeže).

⁴³ Właśc. „Svoboda” – dziennik Środkowoczeskiego Komitetu Regionalnego KPCz (Středočeský Krajský Výbor KSČ), którego redakcja opowiedziała się podczas interwencji wojsk Układu Warszawskiego w 1968 r. za Aleksandrem Dubczekiem, o czym informowało hasło drukowane na stronie tytułowej nad szyldem gazety: „Za Dubčekem!”.

⁴⁴ Właśc. „Kdo mluvi za narod” (pol. „Kto przemawia w imieniu narodu”).

⁴⁵ „Le Figaro” – francuski dziennik o tematyce społeczno-politycznej wydawany w Paryżu od 1826 r.

⁴⁶ Stanisław Rudnicki (ur. 1922) – pułkownik, w latach 1956–1967 służba w MO, od 1967 r. I z-ca komendanta wojewódzkiego MO w Olsztynie ds. bezpieczeństwa.

DOKUMENT NR 18

**6 września 1968 r., godz. 16:00, Meldunek specjalny I zastępcy komendanta
wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej ds. Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie
płk. Edmunda Wziątka do Centralnego Stanowiska Kierowania
w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych**

Szyfrogram

Tajne

Dnia 6.09.1968 r.

Godzina 16:00

„CE – ES – KA” MSW w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY

W nocy z dnia 5 na 6.09.[19]68 r. przed dyżurką j[ednostki] w[ojskowej] 3213 w Braniewie trzech pijani osobnicy ubliżali pełniącym wartę żołnierzom, nazywając ich pacholkami i sługusami komunistów. Grozili im i rzucali kamieniami na teren koszar. Jeden z nich został zatrzymany. Jest to 19-letni mieszkaniec Braniewa Kazimierz S[...].

W sprawie tej prowadzone jest dochodzenie przez miejscowy Referat S[łużby] Bez-
p[iecieństwa] przy współudziale oficera Wydziału Śledczego KW MO [w Olsztynie].

I z-ca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa
w Olsztynie
płk [Edmund] Wziątek⁴⁷

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 16, oryginał, mps

⁴⁷ Zob. przypis nr 30.

DOKUMENT NR 19

13 września 1968 r., godz. 14:10, Meldunek specjalny nr 078/68 zastępcy komendanta wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej ds. Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie pplk. Kazimierza Szczepaniaka do Wicedyrektora Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych

Szyfrogram

Tajne
Nr 389

Dnia 13.09.[19]68 r.
Godzina 14:10

Wicedyrektor Gabinetu Ministra S[praw] W[ewnętrzných]
w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY Nr 078/68

W dniu 11 września 1968 r. w Białej Piskiej znaleziono w skrzynce wniosków na V Zjazd PZPR⁴⁸, wystawionej przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, kopertę zaadresowaną „V Zjazd KC PZPR”, w której znajdowała się kartka następującej treści: „Precz z partią. Precz z komunizmem, żądamy wolności. Żądamy poprawy bytu. Precz z Rosją”.

Ustalenie autora listu w toku.

Z-ca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa
w Olsztynie
pplk K[azimierz] Szczepaniak⁴⁹

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 17, oryginał, mps

⁴⁸ V Zjazd PZPR odbył się w dniach 11–16 XI 1968.

⁴⁹ Kazimierz Szczepaniak (ur. 1919) – w WUBP w Olsztynie od 1952 r., naczelnik Wydziału IV WUBP w Olsztynie (1953), naczelnik Wydziału III KW MO w Olsztynie (1963), II z-ca komendanta ds. bezpieczeństwa KW MO w Olsztynie (1967), z-ca komendanta ds. SB KW MO w Olsztynie (1967).

DOKUMENT NR 20

**14 września 1968 r., godz. 15:00, Meldunek specjalny zastępcy komendanta
wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej ds. Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie
ppłk. Kazimierza Szczepaniaka do Wicedyrektora Gabinetu Ministra
Spraw Wewnętrznych**

Szyfrogram

Tajne
Nr 393

Dnia 14.09.[19]68 r.
Godzina 15:00

Wicedyrektor Gabinetu Ministra S[praw] W[ewnętrznych]
w Warszawie

MELDUNEK SPECJALNY

W nocy z 13 na 14 b[ieżącego] m[iesiąca] zostały zdjęte i zabrane dwie czerwone flagi oraz cztery szturmówki dekorujące plac przy gmachu PPRN w Mrągowie. W sprawie tej KP MO w Mrągowie wszczęła postępowanie przygotowawcze, w które włączył się również Referat Służby Bezpieczeństwa.

Z-ca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa
KW MO Olsztyn
ppłk K[azimierz] Szczepaniak⁵⁰

Źródło: AIPN, 1585/4481, k. 18, oryginał, mps

Bibliografia**Źródła archiwalne**

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku

Zbiory dokumentów

Łukaszewicz B., *Marzec '68 na Warmii i Mazurach. Wybór źródeł*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1998, nr 2.

⁵⁰ Zob. ibidem.

Operacja „Podhale”. Służba Bezpieczeństwa wobec wydarzeń w Czechosłowacji 1968–1970, wstęp wybór i oprac. Ł. Kamiński, G. Majchrzak, Warszawa 2008.

Zaciskanie pętli. Tajne dokumenty dotyczące Czechosłowacji 1968 r., wstęp i oprac. A. Garlicki, A. Paczkowski, Warszawa 1995.

Wspomnienia

Dubček A., *Nadzieja umrze ostatnia*, Warszawa 1995.

Janiurek W., *Nie wołać mnie z powrotem*, Katowice 1991.

Kohout P., *Z dziennika kontrrewolucjonisty*, Warszawa 1990.

Młynar Z., *Mróz ze wschodu*, Warszawa 1989.

Szuszczynski P., *Przepraszam Czechów i Słowaków (65 dni operacji „Dunaj”). Relacja oficera wojsk inżynieryjnych, uczestnika zbrojnej agresji na Czechosłowację w dniach 20 sierpnia – 23 października 1968 r.*, Warszawa 2020.

Opracowania

Benken P., *Kilka uwag na temat udziału Wojska Polskiego w walce z tzw. ośrodkami dywersji ideologicznej w Czechosłowacji w 1968 r.*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2018, nr 2.

Inwazja na Czechosłowację 1968. Perspektywa rosyjska, red. J. Pazderka, przekł. i uzup. przypisów A. Kaczorowski, Warszawa 2015.

Kastory A., *Państwa NATO wobec wydarzeń w Czechosłowacji w 1968 r.*, „Dzieje Najnowsze” 2023, nr 2.

Kierski K.A., *Relacje rządców diecezji warmińskiej z władzami komunistycznymi Polski w latach 1945–1989*, Olsztyn–Warszawa 2024.

Kopiczko A., *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 2: Słownik, Olsztyn 2007.

Kowalski L., *Kryptonim „Dunaj”. Udział wojsk polskich w interwencji zbrojnej w Czechosłowacji w 1968 roku*, Warszawa 1992.

Kwapis R., *Praska Wiosna*, Toruń 2004.

Miernik G., *„Zhańbiliście honor polskiego narodu, splamiliście honor polskiego żołnierza”. Opinie o udziale Wojska Polskiego w inwazji na Czechosłowację w 1968 r. w wybranych źródłach*, [w:] *W garnizonie i na kwaterze... Wojskowi i cywile. Społeczne i gospodarcze relacje na ziemiach polskich na przestrzeni wieków*, „Wrocławskie Spotkania z Historią Gospodarczą” 2017, spotkanie XII.

Pajórek L., *Polska a „Praska Wiosna”. Udział Wojska Polskiego w interwencji zbrojnej w Czechosłowacji w 1968 r.*, Warszawa 1998.

Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004.

Public attitudes in Warmia and Mazury toward the 1968 invasion of Czechoslovakia by Warsaw Pact Forces as reflected in Security Service documents

Summary: The article examines public attitudes in Warmia and Mazury toward the 1968 invasion of Czechoslovakia by Warsaw Pact troops based on an analysis of Security Service documents. Operation *Podhale* was initiated by the Security Service in the first days of the military intervention. The operation was launched to closely monitor public sentiment throughout the country. Local departments forwarded special reports on local attitudes towards the Prague Spring, the armed intervention in Czechoslovakia, protests, and the state of the economy to the Ministry of the Interior. As a result of the implementation of operation *Podhale*, very interesting documents were developed, providing valuable insights into public opinion in Warmia and Mazury regarding the events of 1968 in Czechoslovakia and the measures undertaken by the Security Service in the Polish People's Republic.

Keywords: operation *Podhale*, Czechoslovakia, Prague Spring, Warmia and Mazury, 1968

Die Bevölkerung von Ermland und Masuren angesichts des Einmarsches der Truppen des Warschauer Pakts in die Tschechoslowakei im Jahr 1968 im Lichte der Dokumente des Sicherheitsapparats

Zusammenfassung: Der Artikel beschreibt die Reaktionen der Bevölkerung von Ermland und Masuren auf die Intervention der Truppen des Warschauer Pakts in der Tschechoslowakei anhand von Materialien des Sicherheitsdienstes. In den ersten Tagen der Intervention begann der Sicherheitsdienst mit der Durchführung der Operation „Podhale“. Im Rahmen dieser Operation beobachtete er aufmerksam die Stimmung der Bevölkerung im ganzen Land. Seine lokalen Strukturen übermittelten dem Innenministerium in speziellen Berichten Informationen über die Haltung der lokalen Bevölkerung zum „Prager Frühling“, der militärischen Intervention in der Tschechoslowakei, den Protesten, der Marktsituation usw. Als Ergebnis der Operation „Podhale“ entstanden sehr interessante Dokumente, die nicht nur die Haltung der Bevölkerung von Ermland und Masuren zu den Ereignissen in der Tschechoslowakei im Jahr 1968 widerspiegeln, sondern auch den Umfang der Maßnahmen, die vom Sicherheitsapparat der Volksrepublik Polen ergriffen wurden.

Schlüsselwörter: Operation „Podhale“, Tschechoslowakei, „Prager Frühling“, Ermland und Masuren, das Jahr 1968

Spółeczeństwo Warmii i Mazur wobec wkroczenia wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji w 1968 r. w świetle dokumentów aparatu bezpieczeństwa

Streszczenie: W artykule przedstawiono reakcje społeczeństwa Warmii i Mazur na interwencję wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa. W pierwszych dniach interwencji Służba Bezpieczeństwa przystąpiła do realizacji operacji „Podhale”. W jej ramach

bacznie obserwowała nastroje mieszkańców w całym kraju. Jej lokalne struktury w specjalnych meldunkach przesyłały do MSW informacje na temat stosunku miejscowej ludności do „Praskiej Wiosny”, interwencji zbrojnej w Czechosłowacji, protestów, sytuacji rynkowej itp. W efekcie realizacji operacji „Podhale” zostały wytworzone bardzo ciekawe dokumenty przedstawiające nie tylko stosunek społeczeństwa Warmii i Mazur do wydarzeń w Czechosłowacji w 1968 r., ale także zakres działań podjętych tym czasie przez aparat bezpieczeństwa PRL.

Słowa kluczowe: operacja „Podhale”, Czechosłowacja, „Praska Wiosna”, Warmia i Mazury, rok 1968

